

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ РЕЧЕНЬ
УЗАГАЛЬНЕНОГО ЗМІСТУ**

Т. В. Юрчишин, канд. філол. наук, доцент

Тернопільський національний економічний університет,

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна

E-mail: jur-tan@mail.ru

У статті проаналізовано комунікативні механізми, дія яких детермінує актуалізацію в мовленні узагальненого змісту, втіленого в тій чи іншій мовній структурі. Автор визначає також особливості мовленнєвих ситуацій, що реалізують узагальнення: довільність стосовно кількісного складу учасників, багатоплановість характеру стосунків між мовцем та слухачем, актуальність психологічних характеристик мовця. Окрім того, аналізується модусний та диктумний зміст речень узагальненого змісту. Продукується висновок про те, що речення узагальненого змісту не мають визначальних особливостей структури та узгоджуються з різноманітними синтаксичними конструкціями. Натомість вагомим чинником для окреслення їх статусу є закономірності семантичної організації. Це дає підстави об'єднати так звані "узагальнені конструкції" в один змістовий тип.

Ключові слова: диктумний зміст, комунікативна зумовленість, комунікативна ситуація, модусний зміст, речення узагальненого змісту, семантична структура.

Сучасний етап у розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням комплексного й диференційованого підходу до аналізу речення з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів його організації, оскільки саме сукупність чинників різної природи може визначати належність тієї чи іншої конструкції до певного класифікаційного типу. До конструкцій, які ще не стали об'єктом такого всебічного аналізу в україністиці, належать речення узагальненого змісту. Вони постають як синтаксичні одиниці, що містять загальні положення, висновки, які стосуються всіх людей безвідносно щодо місця й часу, та виходять під час комунікації за межі одноразового вживання, відображаючи кодівий характер мови, наприклад: *Хисту не зарити у землі* (Л. Костенко); *Із піснею скоріше час минає* (Леся Українка); *Всі люди блазнями в Бога* (Б. Лепкий).

Узагальнення змісту, репрезентоване реченнєвою структурою, традиційно узгоджується з поняттям узагальнено-особового речення. Водночас останнім часом увага синтаксистів зосереджується на тому, що узагальнення змісту репрезентується в структурі всіх типів речень – простих односкладних (особових, безособових, інфінітивних) та двоскладних, складносурядних, складнопідрядних і безсполучникових. У межах лінгвістики сутність подібних реченнєвих структур досліджувалася та осмислювалася з різних позицій. Речення узагальненого змісту корелюють з іншими номінаціями, зокрема з пареміями (афоризмами, сентенціями, прислів'ями, максимами), абстрактно-авторськими реченнями, універсальними реченнями, загальнореферентними висловленнями. Серія робіт мовознавців присвячена дослідженню речень узагальненого змісту саме з пареміологічного погляду (В. Бондаренко, О. Дуденко, Г. Садова) [1, 2, 3]. Речення узагальненого змісту як паремії досліджують також у контексті мовленнєвої діяльності (Г. Сидоркова, О. Мерзлікіна) [4, 5]. До аналізованих конструкцій часто застосовується фразеологічний підхід, орієнтований на виявлення, систематизацію й теоретичне осмислення їх як стійких, відтворюваних одиниць. У колі дослідницьких зацікавлень перебуває функціонування речень узагальненого змісту на фразеологічному рівні як афористичного мовного масиву В. Калашник, Н. Шарманова) [6, 7]. Структурну та семантичну специфіку так званих абстрактно-авторських речень виявляє в дисертаційній роботі О. Олійник. У філологічній

літературі наявні фрагменти аналізу “універсальних речень” в системі художнього тексту (В. Шмаріна, Ю. Бірюкова) [9, 10]. Опис загальнореферентних висловлень в логіко-семіотичному аспекті здійснили О. Падучева та Л. Лебедева [11, 12]. Однак відсутні комплексні дослідження речень узагальненого змісту на власне синтаксичному рівні.

Відповідно узагальнення змісту, репрезентоване в реченнєвій структурі, а також реалізація різнопланових моделей речень узагальненого змісту в мовленнєвих ситуаціях спонукає до пошуку й систематизації засобів вираження узагальнення, а також визначення місця речень узагальненого змісту в синтаксичній системі української мови. Диференційований підхід, який відповідає сучасним поглядам на речення як багатоаспектну одиницю, дозволяє наблизитись до адекватного опису конструкцій узагальненого змісту.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в систематизації поодиноких міркувань синтаксистів щодо відсутності визначальних структурних особливостей речень, які репрезентують узагальнення. На цій основі актуалізується необхідність з'ясування чинників, релевантних для вираження різними конструкціями узагальненого змісту. Водночас відсутні спеціальні дослідження й монографічні праці, які реалізували б багатокомпонентний аналіз речень узагальненого змісту в контексті проблем, суттєвих для сучасної лінгвістики, зокрема з позицій семантичного та комунікативного синтаксису. При цьому своєчасність такого комплексного аналізу повинна прислужитися до уточнення класифікаційної системи речень сучасної української мови.

Об'єктом статті є речення узагальненого змісту.

Предмет аналізу становлять речення узагальненого змісту як комунікативно спрямований семантичний тип синтаксичних одиниць у сучасній українській мові.

Мета роботи – визначити семантико-функціональні ознаки речень узагальненого змісту.

Для досягнення цієї мети передбачається розв'язати такі **завдання**:

- 1) окреслити наповнюваність поняття *речення узагальненого змісту* з урахуванням досягнень сучасної лінгвістичної науки;
- 2) простежити закономірності організації семантичної структури речень узагальненого змісту;
- 3) представити семантичну структуру речень узагальненого змісту як інваріантну для конструкцій різної формальної будови, що утворюють один змістовий тип.

Методи дослідження зумовлені його метою і завданнями. Для виявлення чинників формування узагальненого змісту в роботі використовується описовий метод з елементами прийому внутрішньої інтерпретації. Для дослідження семантичних особливостей речень узагальненого змісту вагомим є денотативний підхід, що передбачає аналіз змістової організації речення як модусно-диктумного утворення. З цією метою застосовуються методики пропозиційного й трансформаційного аналізу.

У сучасних синтаксичних дослідженнях однією з провідних є теза про те, що комунікативна характеристика речення, закріплена в його граматичному оформленні, є вагомою для його семантичної структури. Тому комунікативний аспект аналізу дає змогу по-новому осмислити узагальнення як тип змісту. Саме при з'ясуванні комунікативної зумовленості узагальнення простежуються закономірності семантичної організації речень узагальненого змісту. Узагальнення пов'язане з представленням в реченнєвій структурі певної ситуації дійсності як типової, загальновідомої. Водночас осмислення речення в аспекті динамічної організації, на рівні висловлення, дає підстави для трактування узагальнення як типу змісту, втіленого в синтаксичній структурі й зумовленого комунікативним спрямуванням висловлення. Йдеться про те, що певна комунікативна ситуація детермінує узагальнення змісту й тим самим впливає на добір та організацію мовних засобів для

його вираження. Це узгоджується з висновком Н. Арутюнової, що “комунікативна структура речення формує його семантичну структуру” [13, с. 74].

Узагальнений зміст та його мовну актуалізацію можна скоординувати з феноменом мовної компетенції, запровадженим Н. Хомським. У його інтерпретації мовна компетенція – це факт індивідуального світосприйняття. Вона формується внаслідок взаємодії вроджених знань і пасивно засвоюваного матеріалу [14, с. 86]. Речення узагальненого змісту, репрезентуючи “універсальний еволюціонуючий код глобальних духовних та життєвих знань, що максимально пристосовані до активного засвоєння, запам’ятовування та вживання” [15, с. 17], експлікують фонові знання членів мовної спільноти, а отже й становлять частину мовної компетенції людини. На цій же основі людина здатна інтуїтивно сприймати узагальнений зміст, переданий засобами рідної мови.

Комунікативну спрямованість речень узагальненого змісту в структурі висловлення можна осмислити, умовно виділивши такі етапи: 1) намір мовця ефективно донести до слухача актуальну (необхідну) інформацію, повідомити про стан справ; 2) бажання адресанта зробити своє висловлення семантично достатнім; 3) вибір із системи фонових знань конструкції узагальненого змісту, яка адекватна для актуального стану справ і достатня для семантико-прагматичного увиразнення необхідної інформації. Встановлено також три способи введення узагальнення в структуру висловлення: 1) супровід актуальної інформації; 2) передумання актуальній інформації; 3) заміщення актуальної інформації. При цьому зміст актуальної інформації та узагальнення співвідносяться між собою відповідно до критерію *необхідне/достатнє*. Кожен із указаних способів відзначається певним комунікативним навантаженням речень узагальненого змісту: 1) супроводжуючи актуальну інформацію, вони забезпечують її семантичну достатність; 2) передуючи актуальній інформації, готують до якомога ефективнішого її сприймання; 3) заступаючи актуальну інформацію, узагальнення репрезентує її опосередковано, зокрема через викликані імплікації, що спираються на фонові знання.

Чинники, що створюють необхідність узагальнення змісту в реченнєвій структурі, визначаються як: 1) потреба в наданні належної переконливості змісту висловлення/актуальному повідомленню; 2) намагання мовця ефективно впливати на слухача. Комунікативна спрямованість узагальненого змісту детермінує увагу до мовленнєвих ситуацій, які реалізують узагальнення.

Комунікативні особливості висловлень узагальненого змісту відображають суб’єктивну, антропоцентричну природу мовленнєвої ситуації. Як відомо, конкретна ситуація спілкування передбачає наявність комунікантів, яких вона спонукає до міжособистісної інтеракції. Мовленнєва ситуація пов’язана насамперед з уявленням про її учасників та характер їх стосунків. Будь-яке висловлення, зокрема узагальнене, окреслюється завжди в діалогічному аспекті. Це узгоджується з тим, що всі вияви мовленнєвої діяльності спрямовані на сприйняття співрозмовника. Ним може виступати не тільки індивід, але й вся читацька аудиторія, включаючи й майбутні покоління, не тільки друга особа, але й власне “Я”. Наприклад: *Катря плаче так – сльоза сльозу пробиває. – Не плач! **Не такий чорт страшний, як намальований,** – каже Назар* (М. Вовчок) – узагальнене висловлення адресоване безпосередньому слухачеві, Катрі, з метою її заспокоєння, втішання. Натомість узагальнене висловлення *Коли що-небудь добре маєш, ніколи не треба похвалитися, бо поголос – ворог лютий. Ганка це вже зрозуміла пізніше, коли до неї Тюпа прийшов* (С. Гуцало) адресується всій читацькій аудиторії. Оповідач-автор звертається до читачів, котрі не є безпосередніми учасниками діалогу і з допомогою узагальнення готує їх до сприйняття наступних подій у житті головних героїв.

В іншому контексті: *Немає нічого невтішнішого, ніж закохані у передчутті розлуки. Лікар дозволив Мальві бути при ньому, і лише потім збагнув, що та свобода могла спричинитися до гіршого* (В. Земляк) – автор також апелює до всіх читачів.

Він, залучаючи узагальнення, налаштовує їх на пояснення суті помилки лікаря. Інколи адресатом узагальнення є сам мовець – це явище має назву автокомунікації. Такий внутрішній діалог характерний для людей із розвиненою самосвідомістю. Узагальнення з різними значеннєвими відтінками та комунікативними намірами походить від найвищого Я – Совісті, Розуму, Етичної свідомості й адресоване воно тому “я”, що взаємодіє із зовнішнім світом. Як зразок наводиться опис автокомунікації: *Я тільки зітхав, слухаючи батька. Тепер уже добре знав: вони – два чоботи пара. Яблуко від яблуні недалеко падає. Так думав, але не сказав цього, не хотів злити старого* (М. Вакалюк-Дорошенко). У цьому випадку син, розмірковуючи про свою життєву позицію, внаслідок поглибленого самоаналізу приходиться до простої істини, оформленої як прислів'я. Подібне спостерігається й у контексті: *Пішов Тарас смутний, приголомшений. Піду топитися! Глянув навкруги: жаль світу ясного... – Буду хоч жити, аби жити! Сонце всім світить рівно* (С. Васильченко). Тут внутрішнє “Я” підказує хлопцеві, що варто продовжувати життя, бо воно дароване кожному.

Комунікативна ситуація, у якій реалізується намір мовця відповідним чином вплинути на слухача, забезпечивши семантичну достатність адресованої йому актуальної інформації, визначає тип семантичної структури узагальнених конструкцій. Семантична структура речень узагальненого змісту становить модусно-диктумне утворення, інваріантне для конструкцій різної формальної будови. Пропозиції узагальнених конструкцій, що узгоджуються з їх диктумним змістом, виступають моделями типових, загальновідомих ситуацій, пов'язаних з фоновими знаннями мовців певного соціуму. Простежуються такі площини узагальнення: знакові істини тієї чи іншої галузі людської діяльності (науки, мистецтва, релігії, права тощо): *Між поезією і популярністю завжди є якась полярність* (Л. Костенко); умовиводи, здобуті на основі практичного досвіду (невблаганий плін часу, сенс життя, покликання людини тощо): *Задка не вічна: зітхнеш – і одлетить* (Л. Костенко); життєві обставини, що визначають світосприйняття та поведінку людини: *Непевність тривожить людину* (Б. Лепкий); типові стани, суспільні характеристики та взаємовідносини між людьми: *Жінку старять роки і чоловік* (М. Стельмах); типові стани, характеристики, поведінка тваринного світу, наприклад: *Для птаха все щастя в польоті* (Л. Кірик-Радамська). При цьому йдеться про ірреальні еталонні ситуації, які або умовно моделюються мовцем, або ж взагалі не співвідносяться з пропозитивним змістом і становлять цілий комплекс асоціацій. Порівняй: – *Все гаразд, Іване Павловичу. А я згоден на вашу пропозицію. Чоловік од праці живе й помирає од праці* (В. Міняйло); *Домаха: Ой, уже й життя моє – горе безпросвітне! Циганка: А ти б пошукала собі радості. Не тільки того світу, що у вікні. Домаха: Ой, що ви? Не хочу я другої долі...* (М. Старицький). У першому висловленні пропозитивний зміст конструкції *А я згоден на вашу пропозицію* втілює необхідну інформацію та узгоджується з реальною ситуацією. Ситуація, представлена в реченні узагальненого змісту *Чоловік од праці живе й помирає од праці*, не реалізується в даному просторово-часовому континуумі, однак є типовою для всіх ситуацією-еталоном. У другому висловленні пропозиція реченневої структури *А ти б пошукала собі радості*, яка репрезентує актуальну інформацію, виступає моделлю ще не здійсненої, але бажаної реальної ситуації. Ситуація, представлена реченням узагальненого змісту *Не тільки того світу, що у вікні*, не реалізується в момент мовлення та не співвідноситься з пропозитивним змістом. Образна фразеологічна конструкція демонструє філософсько-логічне узагальнення фактів дійсності й відтворює зміст, який здатні зрозуміти всі члени мовного соціуму на основі фонових знань.

Специфіка модусу речень узагальненого змісту пов'язана з нейтралізацією в їхній семантичній структурі актуалізаційних модусних категорій, кореляцією авторизації та персуазивності, а також генералізацією соціального статусу суб'єкта й адресата мовлення. Явище нейтралізації актуалізаційних протиставлень щодо суб'єкта,

об'єкта, адресата, часової та просторової локалізації представляє ці структури як такі, де всі або певні компоненти змісту не актуалізовані. Передусім речення узагальненого змісту позначені неактуалізованою персоналізацією стосовно суб'єкта, що може маркуватися лексично або засобом еліпсису, наприклад: *Дорога не любить чекати* (О. Кушнір); *Не можна жити двічі на землі* (В. Земляк). Причому неактуалізований, узагальнений вияв суб'єктного компонента викликає неактуалізованість інших компонентів змісту, наприклад: *Кожний має право шукати щастя* (Б. Лепкий) – неактуалізована, узагальнена персоналізація маркується в суб'єктній позиції займенником *кожен* як квантором всезагальності. Узагальнення персоналізації детермінує темпоральну та просторову узагальненість, що лексично не позначається (порівняй: *Завжди і всюди кожен має право шукати щастя*).

Вияв авторизації в конструкціях узагальненого змісту узгоджується з тим, що мовець кваліфікує представлену в них “чужу” інформацію як загальновідому. При цьому позиції авторизаційного предиката та модусного суб'єкта заміщуються відповідними лексемами або ж не експлікуються. Позиції авторизаційних модусних предикатів у реченнях узагальненого змісту заповнюють: 1) слова зі значенням комунікації *кажуть, твердять, говорять*, завдяки яким авторизаційний зміст конкретизується як виклад чужої, але загальновідомої інформації, наприклад: *Біда біду, як кажуть, переможе* (Л. Костенко); *Олжа, як твердять, медоносна, хоча ця істина відносна* (Л. Шевело); 2) слова на позначення розумової діяльності або її результатів, як-от: *думати, вірити, знати, відомо* та їх контекстуальні синоніми на зразок *відома річ, світова річ* тощо, наприклад: *Недарма вірять: навчена відьма завжди зліша від родимої* (М. Стельмах); *Відома річ, що люди, краєвиди й ситуації бувають звичайно інші, ніж ми собі перед тим уявляли. І звичайно не такі гарні* (Б. Лепкий). При експлікації способу отримання “чужої” інформації мовець заповнює позицію модусного суб'єкта при авторизаційному предикаті лексемами на зразок *ми, всі, всі ми, кожен*, наприклад: *Всі знають: кожному, що призначено, потому приділ* (М. Старицький); *Кожен зна, що смерти не одперти* (М. Вовчок); *Ми всі добре знаємо, що жінки не вміють тримати таємниць* (В. Земляк). Водночас відсутність конкретного, індивідуального, джерела інформації спонукає акцентувати її правдивість та достовірність. Це веде до актуалізації в семантичній структурі речень узагальненого змісту категорії персуазивності, скоординованої з категорією авторизації. Персуазивне значення виражається в узагальнених конструкціях лексемами на зразок *правда, звісно, справді, дійсно*, які виражають достовірність та впевненість у чомусь широкого загалу, наприклад: *Правда, що не спогодом, надією живем* (Леся Українка); *Звісно, правда очі коле* (Л. Шевело). Кореляція персуазивності з авторизацією передбачає два варіанти репрезентації: 1) персуазивні лексеми вживаються поряд зі словами, що експлікують джерело отримання інформації, наприклад: *Правильно люди кажуть: у двох господинь хата неметена, або у двох няньок дитина негодована* (М. Вакалюк-Дорошенко); *Правду говорять: з гарної дівки гарна й молодиця* (М. Вовчок); 2) персуазивні лексеми вживаються як контекстуальні синоніми слів *знати, вірити* тощо, вказуючи тим самим як на джерело інформації, так і на її достовірність, наприклад: *Мошка: Громада теж, пане Степане, не без носа і не без мозку... Ой, ой! І без нас своїм розумом розсудить. Дехто: Звісно – громада великий чоловік* (М. Старицький). Порівняй: – *Знаємо, громада – великий чоловік*.

Модусний зміст узагальнених речень пов'язаний також із самовираженням мовця як частини генералізованої спільноти суб'єктів, що мотивує його право керувати поведінкою адресата та знімає відповідальність на випадок невдач співрозмовника. Вживання речень узагальненого змісту репрезентує так звану “авторську обережність”, коли мовець не виражає своєї думки радикально та безпосередньо, наприклад: *Всім відомо, що людина не живе двічі. Так, що постішай, не прогав свого шансу* (Ю. Збанацький). Міркуй: *Всім відомо, що людина не живе двічі, а отже, і*

мені теж. А тому я маю право пропонувати тобі цю інформацію – давати таку пораду. Така позиція – один із чинників появи імплікатур, які забезпечують адекватне осмислення адресатом узагальненого змісту: *Всі знають, що людина живе лише раз на цій землі. Я теж людина, тому мені дано лише одне життя. Я повинен брати від життя все, що воно мені дає. Так роблять усі, і я – не виняток.* Ефект генералізації значно посилює комунікативний потенціал речень узагальненого змісту.

Семантична структура речень узагальненого змісту мислиться як інваріант, релевантний для виділення ряду синтаксичних конструкцій, що сприймаються як варіанти. Зокрема, такими виступають: 1) різновиди простих односкладних речень, предикативна основа яких узгоджується з мінімальними схемами однокомпонентного блоку та їх регулярними реалізаціями; 2) прості двоскладні речення, предикативна основа яких узгоджується з мінімальними схемами двокомпонентного блоку та їх регулярними реалізаціями; 3) усі типи складних конструкцій. При цьому поліпредикативні структури демонструють різні способи вияву узагальненого змісту: а) узагальненню можуть підлягати як ситуації, позначені обома предикативними частинами, так і змістові відношення між ними, наприклад: *Літа ніколи не повертаються до людини, а людина завжди повертається до своїх літ* (М. Стельмах); *За похибки провідників терпить загал, бо провідник повинен передбачити лихо* (Б. Лепкий); *Не можна жити на світі досконало, кожна людина мусить мати хворобу до чогось* (В. Земляк); б) узагальнений зміст, пов'язаний лише з одною предикативною частиною, здатний викликати резонанс у всій синтаксичній структурі, наприклад: *Іронія – це блискавка ума, яка освічує всі глибини змісту* (Л. Костенко); *Всім віриться, що більше зла не буде в світі* (Л. Лежанська); *В житті так уже ведеться – зникає з очей людина, і поступово розвіюється про неї пам'ять* (Ю. Збанацький); в) відношення між представленими в предикативних частинах ситуаціями можуть виявлятися узагальнено, попри те що жодна з предикативних частин не позначена генералізаційною семантикою, наприклад: *Якщо кохаєш – знайдеш без адрес* (Л. Костенко); *Часом обрешуть – уже не відмиєшся* (Л. Романчук).

Таким чином, комунікативно зумовлена семантична структура речень узагальненого змісту являє собою модусно-диктумне утворення. Диктумний зміст речень узагальненого змісту не обтяжений обмеженнями у плані монопропозитивності/поліпропозитивності. Пропозиція виступає як модель типових, загальновідомих ситуацій, що становлять фонові знання мовців певного соціуму. При цьому йдеться про еталонні ситуації, які або умовно моделюються мовцем, або ж взагалі не співвідносяться з пропозитивним змістом і становлять цілий комплекс асоціацій.

Специфіка модусу речень узагальненого змісту пов'язана з нейтралізацією в їх семантичній структурі актуалізаційних модусних категорій, кореляцією авторизації та персуазивності, а також генералізацією соціального статусу суб'єкта й адресата мовлення. Зокрема, репрезентується явище нейтралізації актуалізаційних протиставлень щодо суб'єкта, об'єкта, адресата, часової та просторової локалізації. Вияв авторизації в конструкціях узагальненого змісту узгоджується з тим, що мовець кваліфікує представлену в них інформацію як загальновідому. Водночас відсутність конкретного, індивідуального, джерела інформації спонукає мовця акцентувати її правдивість та достовірність й у такий спосіб актуалізувати в семантичній структурі речень узагальненого змісту категорію персуазивності, скоординовану з категорією авторизації. Маніфестація соціальних модусних категорій в узагальнених конструкціях пов'язана з самовираженням мовця як частини генералізованої спільноти суб'єктів, що мотивує його право керувати поведінкою адресата та знімає відповідальність на випадок невдач співрозмовника.

Семантична структура речень узагальненого змісту виступає інваріантною для різних структурних типів та семантико-синтаксичних класів реченневих конструкцій. Це дає підстави для їх презентації як окремого змістового типу.

FUNCTIONAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF GENERALIZED CONTENT SENTENCES

T. V. Yurchyshyn, PhD, Associate Professor

*Ternopil National Economic University,
11, Lvivska Str., Ternopil, Ukraine
E-mail: jur-tan@mail.ru*

The author analyzes communicative mechanisms, which determine the actualization of generalized content. This content is represented in language structure. The peculiarities of speech situations which realize generalized content are determined: arbitrary of quantitative structure of participants, multispectral characters of relations between speaker and listener, actuality of speaker's psychological characteristics.

Except that, modus and dictum content of generalized content sentences is analyzed. A conclusion is done, that the sentences of generalized content do not have qualificatory features of structure and comport with various constructions. But the main factors for the definition of their status are conformities with the law of semantic organization. It grounds to unite the so-called "generalized constructions" in one semantic type.

Key words: *communicative situation, communicative stipulation, dictum content, generalized content sentence, modus content, semantic structure, speech situation.*

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ПРЕДЛОЖЕНИЙ ОБОБЩЁННОГО СМЫСЛА

T. V. Юрчишин, канд. филол. наук, доцент

*Тернопольский национальный экономический университет,
ул. Львовская, 11, г. Тернополь, Украина
E-mail: jur-tan@mail.ru*

В статье проанализировано коммуникативные механизмы, действие которых детерминирует актуализацию обобщённого смысла, представленного в речевой структуре. Автор определяет также особенности речевых ситуаций, реализующих обобщение: произвольность количественного состава участников, многоплановость характера отношений между говорящим и слушателем, актуальность психологических характеристик говорящего. Кроме того, анализируется модусное и диктумное содержание предложений обобщённого смысла. Делается вывод, что предложения обобщённого смысла не имеют типичных особенностей строения и согласовываются с различными синтаксическими конструкциями. Существенным фактором для определения их статуса являются закономерности семантической организации. Это даёт основания объединить так называемые «обобщённые конструкции» в один смысловой тип.

Ключевые слова: *диктумное содержание, коммуникативная обусловленность, коммуникативный ситуация, модусное содержание, предложения обобщённого смысла, семантическая структура.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. Г. О варьировании пословиц со структурой односоставных предложений / В. Бондаренко // Русский язык в школе. – 1988. – № 6. – С. 73-77.
2. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ольга Вікторівна Дуденко; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 17 с.
3. Садова Г. Ю. Семантико-синтаксична організація компаративних паремій: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Галина Юрївна Садова. - Національна академія наук України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К., 2006 – 16 с.
4. Сидоркова Г. Д. Прагматика паремій: пословицы и поговорки как речевые действия: автореф. дисс. д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык»/ Сидоркова Галина Дмитриевна; Краснодарский государственный университет. – К., 1999. – 53 с.
5. Мерзлікіна О. В. Комунікативно-прагматичний аспект функціонування прислів'їв у художніх текстах (на матеріалі творів М. Сервантеса) : автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови»/ Мерзлікіна Ольга Володимирівна; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 14 с.
6. Калашник В.С. Структурно-функціональні різновиди афоризмів / В. Калашник // Культура слова. – 1989. – Вип. 36. – С. 94-97.
7. Шарманова Н. М. Категорія адресантності в комунікативній природі афоризму / Н. Шарманова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Філологія. – 2006. – № 745, Вип. 49. – С. 58-61.
8. Олійник О. О. Абстрактно-авторські речення в художньому мовленні: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова»/ Олійник Ольга Олександрівна; Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – 16 с.

9. Шмарина В. И. Универсальное высказывание и средства его выражения (на материале английского языка): автореф. дисс... канд. филол. наук: спец. 10.02.00 «Языкознание» / Шмарина Виктория Ивановна; Московский государственный университет. – М., 1975 – 18 с.
10. Бирюкова Ю. А. Общесмысловое высказывание в строе художественного текста: на м-ле англ. языка: дисс.... канд. филол. наук: 10.02.04 / Юлия Андреевна Бирюкова. – Москва, 1998. – 194 с. – Библиограф. : с. 169-174.
11. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносённость с действительность / Е. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 271 с.
12. Лебедева Л. Б. К проблеме общереферентных высказываний / Л. Лебедева // Вопросы языкознания. – 1986. – № 2. – С. 81-89.
13. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логические проблемы: [монография] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
14. Хомский Н. Язык и мышление: [монография] / Н. Хомский. – М., 1972. – С. 86 -112.
15. Корень О. В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Корень Ольга Вікторівна; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Х., 2000. – 20 с.

LIST OF REFERENCES

1. *Bondarenko V. H.* About varieties of proverbs with one-member sentence's structure // *Ruskii yazyk v shkole.* – 1988. - № 6. – P. 73-77.
2. *Dudenko O. V.* Nominative and communicative nature of Ukrainian paremies: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.01 “Ukrainska mova”; *Kyivskii natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka.* – K., 2002. – 17 p.
3. *Sadova H. Yu.* Semantic and stylistic organization of comparative paremies: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.02 “Rosiiska mova”; *Natsionalna akademiya nauk Ukrainy. Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni.* – K., 2006. – 16 p.
4. *Sydorkova H. D.* Pragmatic of paremies: proverbs and sayings as speech acts. - avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filolohichnykh nauk: spets. 10.02.02 “Rosiiska mova”; *Krasnodarskyi hosudarstvennyi universytet.* – K., 1999. – 53 p.
5. *Merzlikina O. V.* Communicative and pragmatic aspect of function of proverbs in the artistic texts (on material of works by M. Servants): avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.05 “Romanski movy”; *Kyivskiyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka.* – K., 2001. – 14 p.
6. *Kalashnyk V. S.* Structural and functional varieties of aphorisms // *Kultura slova.* – 1989. – Issue 36. – P. 94-97.
7. *Sharmanova N. M.* Category of addressing in the communicative nature of aphorisms // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina,* 2006. – No 735, Issue 49. – P. 58-61.
8. *Oliinyk O. O.* Abstractive author sentences in the artistic speech: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.02 “Ukrainska mova”; *Odeskyi derzhavnyi universytet im. I. I. Mechnikova.* – Odesa, 1999. – 16 p.
9. *Shmarina V. I.* Universal phrase and facilities of its expression (on material of English): avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filolohichnykh nauk: spets. 10.02.00 “Movoznavstvo”; *Moskovskiyi Hosudarstvennyi universytet.* – M., 1975. – 18 p.
10. *Biriukova Yu. A.* General content expression in the structure of artistic text: dysertatsia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.04. – M. , 1998. – 194 p. – Bibiograph.: p.169-174.
11. *Paducheva Ye. V.* Expression and its correlation with reality. – M. : Nauka, 1985. – 271 p.
12. *Lebedeva L. B.* About problem of generalized content expressions // *Voprosy yazykoznaniiya.* – 1986. – No 2. – P. 81-89.
13. *Arutiunova N. D.* A sentence and its content: logical problems: [monohrafia]. – M. : Nauka, 1976. – 383 p.
14. *Chomskiyi N.* Language and thinking. – M. , 1972. – P. 86-112.
15. *Koren O. V.* Systematical functional peculiarities of English proverbs: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk: spets. 10.02.04 “Hermanski movy”; *Kharkivskiyi natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina,* 2000. – 20 p.

Надійшла до редакції 3 березня 2015 р.